

Kısa Bildiri/ Brief Paper

Tıbbi-Aromatik Bitkiler ve Önemi

Zekiye Alçıçek

Serbest Ziraat Mühendisi, Elazığ, Türkiye

ÖZ

Bitki örtüsü çeşitliliği ile çok zengin olan ülkemiz aynı zamanda tıbbi aromatik bitki çeşitleri açısından da dünyada önemli bir yere sahiptir. Zahter (Kekik türü- a type of thyme), menengiç (Pistacia terebinthus), şumra (yabani rezene türü), ve hababa (mercan köşkü türü) da bunlar arasında sayılabilir.

Bu bitki sürgünleri gıda olarak (taze, öneğin, salata gibi ve kurutulmuş ürünler, ayrıca özel turşu ya da salamura şeklinde) tüketilmektedir. Buna ek olarak, bu bitki sürgünleri, bahar aylarında köylüler tarafından firmalara tıbbi- aromatik bitki olarak satılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Tıbbi-Aromatik Bitkiler, kekik, mercan köşk,

Medical-Aromatic Plants and Importance

SUMMARY

Our country, which is very rich with its variety of plants, has also an important place in the world in terms of kind of medical aromatic plants. These include Zahter (a type of thyme), menengic (Pistacia terebinthus), shumra (a species of wild fennel) and hababai (a species of coral).

Those plant shoots are widely used as food (in the form of fresh such as salad and dried products, also made with special pickled). In addition, these plant shoots are sold as medical and aromatic plants by the villagers to the companies in the spring.

Key words: Medical-Aromatic plants, thyme, coral pavilion

Yazışmadan Sorumlu Yazar

Zekiye Alçıçek

Serbest Ziraat Mühendisi, Elazığ, Türkiye

Tel : (+90) 424 223 1010

Email: zekiyealcicek@gmail.com

DOI:10.30569/adiyamansaglik.367512

Geliş Tarihi: 18.12.2017

Kabul Tarihi: 25.07.2018

GİRİŞ

Bitkisel ilaçlar arasında, bitki yaprakları, çiçekleri, meyveleri, tohumları, gövdeleri, odunları, kabukları, kökleri, rizomları veya tamamen parçalanmış veya toz halinde olabilen diğer bitki parçaları olabildiği gibi ham bitki malzemeleri de bulunmaktadır. Aynı zamanda bitkisel ilaçlar, bitki türevli materyaller, bir veya daha fazla bitkiden ham veya işlenmiş bileşenleri içeren tedavi edici ya da diğer insan sağlığına yararları olan preparatlar olarak tanımlanmaktadır (1WHO). Dünyada nüfusunun %80'den fazlası bazı bitkisel ilaçları kullanmaktadır. Bazı küçük şüpheler olmasına karşın, Dünyada bitkisel ilaç kullanımı her yıl %10 ile %20 oranında artış gösterdiği tahmin edilmektedir (2-5). Amerikan halkının üçte birinin bitkisel ilaç kullandığı düşünülmektedir (4-6). İnsanları bitkisel ilaç kullanmaya yönlendiren farklı nedenler olabilir. Bunların başında kültürel değerler ve inanç sistemleri ön plana çıkmaktadır. Bu kişiler bitkisel ilaçlarla sağlıklı hallerini devam ettirmeyi veya hastalıklarının tedavi edileceğine inanmaktadırlar (2,4). Diğer nedenler arasında bitki çeşitliliği ve kolay ulaşılabilir olmasının yanında maliyetinin de daha ucuz olması nedeniyele gelir seviyesi düşük gruplar tarafından daha tercih edilir hale gelmektedir (2). Bir diğer neden ise bitkisel ilaçların veya bitkilerin doğal olması nedeniyle daha güvenilir ve zararlı etilerinin olmadığı algısıdır (2,3). Bu kanaat her zaman doğru olmayabilir. Çoğu hasta, sağlık hizmeti personeli dışındaki kaynaklardan elde edilen bitki ve besin takviyeleri hakkında bilgi alırlar. Doktor ve sağlık çalışanları, hastalarının çeşitli nedenlerden ötürü bitkisel ilaç kullanmalarından genellikle habersizdir. Hastalar bitkisel ilaçları doğal ürün kabul etmekle birlikte, sağlık profesyonellerinin bitkisel ilaç kullanımlarına karşı olumsuz tutumları olabileceği ve çatışmalardan kaçınmak için bu durumu doktorlarından gizlemektedir (7,8).

Bitki çeşitliliği ile dünyada önemli sıralarda olan ülkemizin yaygın kullanılan bitkisel ürünlerden kekik (*Thymus*, *Origanum*, *Satureja*, *Thymbra*, *Coridothymus* cinslerinin genel adı olarak ifade edilmektedir), mercan köşkü, yabani rezene ve menengiç (*Pistacia terebinthus*) önemli tüketim alanı bulmaktadır (9, 10). Menengiç meyvelerinin yağından sabun elde edilebilmektedir. Ancak meyveleri (**Resim 1**) daha çok çerez olarak tüketilmektedir, bunun yanında kavru olarak bir çeşit kahve türü olarak da tüketilmektedir. Menengiç ağacının gövdesi ve dallarından reçine, bu reçine ile sakız elde edilmektedir. Menengiç reçinesi zeytin yağı veya tereyağı ile karıştırılarak geleneksel yara merhemi yapılarak köylüler tarafından kullanıldığı yöre halkı tarafından ifade edilmektedir. İlkbahar da menengiç filizleri taze olarak yöre halkı tarafından yaygın bir şekilde tüketilmektedir. Ayrıca, yöresel diğer bitkilerle birlikte (**Resim 2**) veya sade olarak salatalara katılarak yöre halkı tarafından yaygın bir şekilde tüketilmektedir. Salamura şeklinde özelliğini kaybetmeden bir yıla kadar saklanabilmektedir (**Resim 3**). Hababa (mercan köşkü) çorbalara, sebzelere, özellikle patatesli ve soğanlı yemeklere, salatalara, deniz mahsullerine, soslu yemeklere, meyve salatasına, ızgara etlere ve kuru sebzeliler yemeklere baharat olarak katılmaktadır. Solunum sıkıntısı veya nefes darlığında, iştah açıcı olarak, sindirim yolları spazmlarına, mide ağrısında, uykusuzluğa karşı yararlı olduğu ve yatıştırıcı özellikler içerdiği bilinmektedir (2). Zahter (kekik türü) baharat olarak kullanılmanın yanında kekik çayı, kekik yağı, kekik suyu gibi çok çeşitli şekillerde tüketilebilmektedir (2). Antik çağlardan beri bilinen kekik tıp, eczacılık ve parfümeri alanlarında geniş bir alanda kullanıldığı bilinmektedir (3,10). Yine menengiç filizleri, hababa ve zahter birlikte karıştırılarak taze salata şeklinde tüketilebilmektedir (**Şekil 3**) ve salamura şeklinde de uzun süre saklanması mümkündür. Ülkemizde çeşitli yörelerimizde menengiç filizi, mercan köşk ve kekik , yemeklerde kullanılmaktadır. Taze tüketimi yanı sıra turşu ve salamura şeklinde tüketimi bilinmektedir. Kekik ve mercan köşk kurutulup öğütülerek baharat şeklinde yaygın olarak tüketilmektedir.

Resim 1: Menengiç (*Pistacia terebinthus*) meyvaları,
(**Kırmızı-pembe;** olgunlaşmamış, **mavi-yeşil;** olgun)

Şekil 2: Yayladığı bölgesinde yetişen tıbbi aromatic bitkiler.

Şekil 3: Taze salata (menengiç filizleri, hababa ve zahter birlikte).

Salamuranın hazırlanması: Akdeniz bölgesinde ise farklı olarak menengiç filizleri, mercanköşk (hababa) ve kekik taze olarak toplandıktan sonra yıkanır ve süzülmesi beklenir ardından ince ince doğranır ve karıştırılır. Az miktar tuz eklenir. Bu karışım kavanozlara sıkıştırılarak basılır. Kavanoz iyice basıldıktan sonra üzerine bir dilim limon konularak kapağı sıkıca kapatılır. Ek koruyucu maddeye gerek duymadan bu ürünler oda sıcaklığında bir yıl kadar bozulmadan saklanabilmektedir (Şekil 4). Bu ürün salamura haline gelince birkaç şekilde kullanılabilir. Bunlardan biri: Domates, maydanoz, taze soğan doğranır. Oluşan karışıma bir miktar hazırlanan salamura eklenir, zeytinyağı gezdirilir ve kahvaltılarda salata olarak tüketilir. Diğer bir kullanım şekli salamuranın çökelek ya da peynir ile karıştırılarak tüketilmesidir.

Şekil 4: Ürünlerin salamura şeklinde saklanması.

SONUÇ

Bitki örtüsü ve baharatlarıyla zengin bir yöre olan Yayladağı'nda üretilen bu baharatlar salamurası yöresel olarak tüketilmektedir. Bununla birlikte ek koruyucu katkı maddesine gerek duymadan bir yıla kadar bozulmadan korunabildiği için ticari bir ürün olarak pazarlanma kapasitesine sahiptir. Çalışmada sunulan bitkiler yüzyıllardır gıda ve baharat olarak tüketilmektedir. Aynı zamanda tıbbi aromatik bitki olarak değerlendirilerek, katmadeğer sağlayacak ürünlere dönüştürülebilecektir.

Bu çalışmada sunulan tıbbi bitkilerin bilimsel araştırmaya değer özellikler içerdiği kanaatindeyim. Sunduğum bu çalışmanın ileride yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağını düşünüyorum.

***Teşekkür;** çalışmada sunduğum bitkilerin tolanması, ürün haline getirilmesi ve tanıtımına katkı sunan Ayışığı mahallesi halkına teşekkürü bir borç bilirim.*

KAYNAKLAR

1. World Health Organization. General guidelines for methodologies on research and evaluation of traditional medicine document. Geneva:WHO, 2000.
2. von Reis Altschul S. Exploring the herbarium *Sci Am.* 1977;236(5):96-104.
3. Phillipson, J.D. Global trend and market size of herbal medicine in primary health care. Trends in traditional medicine research. Proceedings Of The International Conference on the Use Of Traditional Medicine & other Natural Products in Health Care, 8th -11th June, 1993 (edited by Chan, K.L., Hussin, A., Sadikun, A., Yuen, K.H., Asmawi, M.Z. & Ismail, Z., Penang:The School of Pharmaceutical Sciences, USM Publ 1993:1-8.
4. Husin, A. Adverse effects of herbs and drug-herbal interactions. *Malaysian Journal of Pharmacy* 2001; 1(2): 39-44.
5. Chan, L.Y, Chiu, P.Y. & Lau, T.K. An in-vitro study of ginsenoside Rb1 -induced teratogenicity using a whole rat embryo culture model. *Human Reproduction* 2003; 18: 2166-2168.
6. Azriani AR, Siti AS,Zulkifli A, Wan Nudri WD, Hamid AM. Prevalence and pattern of use of herbal medicines during pregnancy in tumpat district, kelantan. *Malaysian Journal of Medical Sciences* 2008;15(3):40-48.
7. Boullata JI, Nace AM. Safety issues with herbal medicine. *Pharmacotherapy. In eMedicine.*2000;20(3):257-69.
8. Anastasi JK, Chang M, Capili B. Herbal supplements: Talking with your patients. *Journal for Nurse Practitioners.*2011; 7(1), 29–35.
9. Faydaoğlu E, Sürücüoğlu MS. Geçmişten Günümüze Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Kullanılması ve Ekonomik Önemi Kastamonu Üni., Orman Fakültesi Dergisi, 2011;11 (1): 52 – 67.
10. Altundağ Ş, Aslım B. Kekiğin Bazı Bitki Patojeni Bakteriler Üzerine Antimikrobiyal Etkisi. *On-Line Mikrobiyoloji Dergisi*, 2005; 3(7): 12-14